

Wojciech Góralski

Znaczenie orzecznictwa rotalnego dla wymiaru sprawiedliwości w Kościele : przemówienie papieża Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z dnia 26 stycznia 2008 roku

Ius Matrimoniale 14 (20), 131-138

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Góralski

ZNACZENIE ORZECZNICTWA ROTALNEGO DLA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W KOŚCIELE.

Przemówienie papieża Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z dnia 26 stycznia 2008 roku

Trzecie, doroczne spotkanie papieża Benedykta XVI z prałatami-audytoraami oraz z pozostałymi pracownikami i współpracownikami Roty Rzymskiej odbyło się 26 stycznia 2008 roku w Sali Klementyńskiej. Podczas tej audiencji, jako pierwszy przemówił biskup Antoni Stankiewicz, dziekan tejże Roty, przypominając o setnej rocznicy odnowienia wymienionego Trybunału Apostolskiego, co dokonało się mocą Konstytucji apostolskiej *Sapienti consilio* papieża Piusa X z 29 czerwca 1908 roku¹. Z kolei swoje przemówienie wygłosił Ojciec święty².

I

Na wstępie Benedykt XVI, witając zgromadzonych i nawiązując do wspomnianej rocznicy przywrócenia do życia Roty Rzymskiej, wyraził radość ze spotkania oraz uznanie i wdzięczność w stosunku do tych, którzy stanowią uosobienie tak znaczącej instytucji Stolicy Apostolskiej, mocno zakorzenionej w tradycji kanonicznej, która to tradycja powinna być podtrzymywana przez tych, którzy wykonują posługę wymierzania sprawiedliwości w Kościele. Setna rocznica odnowienia Roty, zauważa Papież, sprzyja refleksji nad podstawowym aspektem działalności tego trybunału w kontekście całokształtu urzeczywistniania wymiaru sprawiedliwości w Kościele. Aspekt ten zawarty jest w samym określeniu Roty przez Konstytucję apostolską *Pastor bonus* papieża Jana Pawła II

¹ AAS I (1908), s. 7-19.

² Discorso di Sua Santità Benedetto XVI al Tribunale della Rota Romana in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario (odtąd: Discorso), [www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/January/documents/hf_s.1-3_benedict_xvi_Prawne_znaczenie_wyroków_rotalnych_„L'Osservatore_Romano”](http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/January/documents/hf_s.1-3_benedict_xvi_Prawne_znaczenie_wyroków_rotalnych_„L'Osservatore_Romano”_) (wyd. polskie) 29 (2008), nr 3, s. 31-33.

z 28 czerwca 1988 roku³: „Trybunał ten pełni zwyczajnie funkcję wyższej instancji apelacyjnej przy Stolicy Apostolskiej dla ochrony praw w Kościele, zagwarantowania jedności orzecznictwa oraz – poprzez swoje wyroki – dla służenia pomocą trybunałom niższego stopnia” (art. 26). Ojciec święty nadmienia przy tym, że jego poprzednicy, w swoich dorocznych alokucjach, wielokrotnie wypowiadali się z uznaniem i zaufaniem o orzecznictwie Roty Rzymskiej, zarówno ogólnie, jaki i w odniesieniu do konkretnych tematów, szczególnie dotyczących małżeństwa⁴.

Uznając za słuszne i konieczne wspomnienie o posłudze sprawiedliwości pełnionej przez Rotę na przestrzeni stuleci, a zwłaszcza ostatnich stu lat, Ojciec święty uważa również za stosowne podjęcie z okazji owej rocznicy próby pogłębienia znaczenia tej posługi, której wyrazem i zarazem skutecznym narzędziem działania są wydawane rokrocznie tomy decyzji tego trybunału. W szczególności można pytać, stwierdza, dlaczego wyroki rotalne mają walor prawny przekraczający bezpośredni zasięg spraw, w których zostały wydane. Abstrahując od wartości formalnej, jaką każdy porządek prawny może przypisywać precedensom sądowiczym, jest czymś niewątpliwym, że poszczególne decyzje dotyczą w jakiś sposób całej społeczności. W rzeczywistości określają one przecież to, czego wszyscy mogą oczekiwać od trybunałów, a co z pewnością wpływa na rozwój życia społecznego. Każdy system prawny musi się starać dawać rozwiązania, w których, wraz z roztropną oceną określonych przypadków w ich niepowtarzalnej konkretności, byłyby stosowane te same zasady i ogólne normy sprawiedliwości. Tylko w ten sposób tworzy się klimat zaufania do działalności sądów i unika się arbitralności kryteriów subiektywnych. Poza tym, w obrębie każdej organizacji sądowniczej istnieje hierarchia pomiędzy różnymi trybunałami, dzięki czemu możliwość odwołania się do trybunałów wyższych stanowi już, sama w sobie, narzędzie jednolitości orzecznictwa⁵.

II

Podjęte na wstępie rozważania Benedykt XVI uważa za odpowiednie do zastosowania także do trybunałów kościelnych. Co więcej, zważyw-

³ AAS 80 (1988), s. 841-934.

⁴ Na temat znaczenia, roli i zadań Roty Rzymskiej w przemówieniach papieża wygłoszonych do Roty Rzymskiej zob. W. Góralski, Znaczenie, rola i zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego trybunału w latach 1939-2007, „Jus Matrimoniale” 13 (19) (2008), s. 43-78.

⁵ Discorso, s. 1.

szy na to, że procesy kanoniczne mają na względzie aspekty prawne dóbr zbawczych lub innych dóbr doczesnych służących misji Kościoła, uważa, że wymóg jedności istotnych kryteriów sprawiedliwości i konieczność rozsądnego przewidywania znaczenia decyzji sądowych staje się kościelnym dobrem publicznym o szczególnym znaczeniu dla życia wewnętrznego ludu Bożego i dla świadectwa, jakie Kościół daje w świecie jako instytucja. Poza rzeczywistą wartością, jaką jest zasadność nierozłącznie związana z działaniem trybunału, który rozstrzyga sprawy zazwyczaj w ostatniej instancji, jest czymś zrozumiałym, że wartość orzecznictwa Roty Rzymskiej wynika z samej natury wyższej instancji apelacyjnej przy Stolicy Apostolskiej. Dyspozycje prawne, które uznają taki walor (zob. kan. 19 Kodeksu Prawa Kanonicznego; art. 126 Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*), nadmienia Mówca, nie tworzą go, lecz jedynie stwierdzają. Walor ten pochodzi ostatecznie z konieczności wymierzania sprawiedliwości według jednakowych zasad w tym wszystkim, co z założenia jest samo w sobie jednakowe co do istoty⁶.

Kontynuując ów wątek dotyczący wartości orzecznictwa rotalnego, Ojciec święty stwierdza, że w konsekwencji owa wartość nie jest sprawą natury socjologicznej, lecz ma charakter czysto prawny, gdyż służy sprawiedliwości zasadniczej. Dlatego też byłoby czymś niewłaściwym przeciwstawianie sobie judykatury rotalnej i orzeczeń trybunałów lokalnych, które są powołane do wypełniania niezastąpionej funkcji bezpośrednio udostępnienia wymiaru sprawiedliwości oraz rozpoznawania i rozstrzygania konkretnych przypadków, niejednokrotnie uwarunkowanych kulturą i mentalnością poszczególnych narodów. W każdym razie, podkreśla Papież, wszystkie orzeczenia powinny być zawsze oparte na powszechnych zasadach i normach sprawiedliwości. Tego rodzaju potrzeba, wspólna wszystkim porządkom prawnym, nabiera w Kościele szczególnej wagi, i to w takiej mierze, w jakiej domagają się tego wymogi wspólnoty. To zaś implikuje ochronę tego, co jest wspólne dla Kościoła powszechnego, a ochrona ta jest powierzona w sposób szczególny Najwyższemu Autorytetowi oraz organom, które – stosownie do norm prawa – uczestniczą w jego świętej władzy⁷.

⁶ Tamże, s. 1-2.

⁷ Tamże, s. 2.

III

Przechodząc do problematyki małżeńskiej, Benedykt XVI stwierdza, że w obszarze tym - na przestrzeni owych stu lat - orzecznictwo totalne zgromadziło znaczący dorobek, uwidoczniiony w obowiązującej kodyfikacji. Nie należy jednak uważać, że znaczenie interpretacji jurysprudencyjnej prawa dokonywanej przez Rotę zmniejszyło się po tej kodyfikacji. W rzeczywistości bowiem właśnie aplikowanie aktualnego prawa kanonicznego wymaga uchwycenia w nim prawdziwego znaczenia sprawiedliwości, związanego przede wszystkim z samą istotą małżeństwa. Rota Rzymska jest nieustannie wzywana do wypełniania trudnego zadania, które bardzo wpływa na pracę wszystkich trybunałów, to jest do stwierdzenia istnienia lub nie rzeczywistości małżeńskiej, która jest wewnętrznie ma charakter antropologiczny, teologiczny i prawny. Dla lepszego zrozumienia roli orzecznictwa Ojciec święty podkreśla to, co powiedział w analogicznej alokucji z poprzedniego roku na temat ściśle prawnego wymiaru małżeństwa⁸: prawa nie można redukować do zwykłego zbioru pozytywnych reguł, które winny stosować trybunały. Jedynym sposobem oparcia dzieła jurysprudencyjnego na trwałym fundamencie jest pojmowanie go jako prawdziwego wykonywania *prudencia iuris*, a więc jako roztropności, która w żaden sposób nie jest arbitralnością lub relatywizmem, ponieważ pozwala odczytywać w wydarzeniach obecność lub nieobecność specyficznej relacji sprawiedliwości, którą jest małżeństwo, ze swoją rzeczywistą wartością ludzką i zbawczą. Tylko w ten sposób, nadmienia Ojciec święty, zasady jurysprudencyjne nabierają swojej prawdziwej wartości, i nie stają się kompilacją abstrakcyjnych i powtarzających się reguł, wystawionych na ryzyko interpretacji subiektywnych i arbitralnych⁹.

Obiektywna więc ocena faktów w świetle Magisterium oraz prawa Kościoła, kontynuuje Mówca, stanowi bardzo ważny aspekt działalności Roty Rzymskiej, i ma wielki wpływ na działanie szafarzy sprawiedliwości w trybunałach Kościołów lokalnych. Orzecznictwo rotalne postrzegane jest jako wzorcowe dzieło mądrości prawniczej, dokonywane z autorytetem trybunału ustanowionego na stałe przez Następcę św. Piotra dla dobra całego Kościoła. Dzięki takiemu dziełu, w procesach o nieważność małżeństwa konkretna rzeczywistość zostaje obiektywnie osądzona w świetle kryteriów potwierdzających w sposób niezmienny rzeczywistość małżeństwa nierozwiązalnego, otwartą na każdego mężczyznę i

⁸ Zob. Discorso di Sua Santità Benedetto XVI al Tribunale della Rota Romana in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario del 27 gennaio 2007, AAS 99 (2007), s. 86-91.

⁹ Discorso, s. 2.

na każdą kobietę, zgodnie z zamysłem Stwórcy i Zbawiciela. Wymaga to ustawicznego wysiłku dla osiągnięcia jedności kryteriów sprawiedliwości, które charakteryzuje w sposób istotny samo pojęcie orzecznictwa, będąc podstawowym założeniem jego skuteczności. W Kościele, właśnie ze względu na powszechność i różnorodność kultur prawnych, na gruncie których ma on działać, istnieje zawsze ryzyko kształtowania się *sensim sine sensu* „orzecnictw lokalnych”, oddalających się coraz bardziej od wspólnej interpretacji praw pozytywnych, a nawet od nauki Kościoła o małżeństwie. Wypowiadając to ostatnie zdanie, Benedykt XVI wyraża życzenie, by zostały wypracowane odpowiednie środki, które by uczyniły jurysprudence rotalną coraz wyraźniej jednolitą, a także skutecznie dostępną dla wszystkich pracowników wymiaru sprawiedliwości, by mogła być jednolicie stosowana we wszystkich trybunałach Kościoła¹⁰.

IV

Kontynuując swoją myśl, Ojciec święty stwierdza, że w podobny, realistyczny sposób należy również rozumieć znaczenie wypowiedzi Magisterium kościelnego w przedmiocie kwestii prawnych dotyczących małżeństwa, w tym także przemówień papieża do Roty Rzymskiej. Są one bezpośrednim drogowskazem dla działalności wszystkich trybunałów Kościoła, gdy nauczają autorytatywnie tego, co jest istotne w odniesieniu do rzeczywistości małżeństwa. Odwołując się do swojego poprzednika, Mówca przypomina, że Jana Paweł II, w ostatniej swojej alokucji wygłoszonej do Roty Rzymskiej (29 stycznia 2005 roku)¹¹ ostrzegł przed mentalnością pozytywistyczną w pojmowaniu prawa, która zmierza do oddzielenia praw i wskazań jurysprudencejnych od doktryny Kościoła. Przytacza przy tym następujący fragment owej alokucji Papieża-Polaka: „W rzeczywistości, autentyczna interpretacja słowa Bożego, dokonywana przez Magisterium Kościoła, ma wartość prawną w takiej mierze, w jakiej dotyczy obszaru prawa, bez potrzeby dokonywania żadnej dalszej formalizacji, by stać się wiążącą prawnie i moralnie. Dla zdrowej hermeneutyki prawnej niezbędne jest także wzięcie pod uwagę całości kształtu nauczania Kościoła, przy jednoczesnym łączeniu organicznym każdego twierdzenia z nurtem tradycji. W ten sposób będzie można unik-

¹⁰ „Auspico che si studino i mezzi opportuni per rendere la giurisprudenza rotale sempre più manifestamente unitaria, nonché effettivamente accessibile a tutti gli operatori della giustizia, in modo da trovare uniforme applicazione in tutti i tribunali della Chiesa”. Tamże, s. 3.

¹¹ Discorso di Sua Santità Giovanni Paolo II al Tribunale della Rota Romana in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario del 29 gennaio 2005, AAS 97 (2005), s. 163-166.

nać zarówno selektywnych i wypaczonych interpretacji, jak i jałowych krytyk poszczególnych wypowiedzi¹².

V

Kończąc swoje przemówienie, Benedykt XVI zauważa, że setna rocznica odnowienia Roty Rzymskiej nie tylko zasługuje na formalne wspomnienie, lecz również stwarza okazję do refleksji, która powinna pogłębić zaangażowanie audytorów rotalnych, wzmacniając je coraz głębszym kościelnym poczuciem sprawiedliwości, które to zaangażowanie jest prawdziwą służbą zbawczej wspólnoty. Wszystkich obecnych Ojciec święty zachęca do codziennej modlitwy – przez wstawianictwo Matki Bożej, „Zwierciadła Sprawiedliwości” - za Rotę Rzymską i za wszystkich, którzy pracują w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w Kościele. Zachęta ta, nadmienia Mówca, może się wydawać czysto dewocyjna i dość zewnętrzna w stosunku do owej posługi. Nie należy jednak zapominać, że w Kościele wszystko się urzeczywistnia dzięki sile modlitwy, która przekształca całą ludzką egzystencję i napędza nadzieję, którą niesie Chrystus. Modlitwa ta, nieodłącznie związana z codziennym, poważnym i kompetentnym zaangażowaniem, przysporzy światła i mocy, wierności i autentycznej odnowy w życiu tej czcigodnej instytucji, za pośrednictwem której – stosownie do norm prawa – Biskup Rzymski spełnia swoją prymacjalną troskę o wymiar sprawiedliwości w całym ludzie Bożym.

Pełne miłości i wdzięczności błogosławieństwo Ojca świętego, którym objął zarówno obecnych na audyencji, jak i wszystkich pełniących na świecie posługę w wymiarze sprawiedliwości na rzecz Kościoła i wiernych, zakończyło doroczne spotkanie Biskupa Rzymskiego z Trybunałem Apostolskim Roty Rzymskiej.

VI

Spotkanie papieża Benedykta XVI z Rotą Rzymską w roku, w którym przypada setna rocznica jej odnowienia, stworzyło dobrą okazję do pod-

¹² „In realtà, l'interpretazione autentica della parola di Dio, operata dal Magistero della Chiesa, ha valore giuridico nella misura in cui riguarda l'ambito del diritto, senza aver bisogno di nessun ulteriore passaggio formale per diventare giuridicamente e moralmente vincolante. Per una sana ermeneutica giuridica é poi indispensabile cogliere l'insieme degli insegnamenti della Chiesa, collocando organicamente ogni affermazione nell'alveo della tradizione. In questo modo si potrà rifuggire sia da interpretazioni selettive e distorte, sia da critiche sterili a singoli passi”. Tamże, s. 166; Discorso, s. 3.

jęcia w wygłoszonym wówczas przemówieniu tematu dotyczącego znaczenia i roli tego Trybunału Apostolskiego w jednym z ważnych obszarów aktywności Kościoła, jakim jest wymiar sprawiedliwości. Przytoczenie na wstępie alokucji określenia Roty Rzymskiej zawartego w Konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Pastor bonus* oraz wzmianka o tym, że poprzedni papież wielokrotnie poruszali temat Roty w swoich dorocznych z nią spotkaniach, stanowiło niejako punkt wyjścia do właściwej refleksji podjętej przez Mówcę.

W refleksji tej Ojciec święty dotknął najpierw kwestii dotyczącej roli orzeczeń rotalnych w kształtowaniu i utrwalaniu jednolitości kościelnego orzecznictwa sądowego. Wydawane rokrocznie zbiory decyzji rotalnych zostały tutaj uznane za skuteczne narzędzia w urzeczywistnianiu tego zadania, podobnie jak wysokie miejsce Roty - jako zwyczajnego trybunału apelacyjnego Stolicy Apostolskiej - w hierarchii sądów. Wymóg jednolitości istotnych kryteriów sprawiedliwości w podejmowaniu decyzji sądowych uważa Papież za prawdziwe dobro publiczne o szczególnym znaczeniu dla życia Kościoła.

Poruszając z kolei sprawę samego waloru orzecznictwa rotalnego, Benedykt XVI podkreślił, że wynika on z samej natury wyższej instancji apelacyjnej przy Stolicy Apostolskiej, co znalazło swój wyraz w dyspozycjach prawnych kan. 19 KPK art. 126 Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*; jest to walor o charakterze czysto prawnym.

W odniesieniu do problematyki małżeńskiej znaczące jest stwierdzenie Papieża o szczególnym wkładzie Roty Rzymskiej do rozwoju orzecznictwa -zarówno przed kodyfikacją posoborową, jaki i po jej ogłoszeniu w 1983 roku. To ten przede wszystkim trybunał realizuje doniosłe zadanie zgłębiania złożonej rzeczywistości małżeńskiej, kształtując tutaj - na drodze obiektywnej oceny faktów w świetle Magisterium i ustawodawstwa kościelnego - wspomniane orzecznictwo. Godne uwagi jest podkreślenie znaczenia tego ostatniego dla trybunałów niższego stopnia jurysdykcji, podobnie jak apel o szersze udostępnienie środków jego poznania wszystkim pracownikom wymiaru sprawiedliwości w Kościele. Chodzi wszak o jednolite stosowanie zasad tegoż orzecznictwa we wszystkich trybunałach. Pożyteczna też wydaje się przestroga przed próbami tworzenia jurysprudencji lokalnych.

Za niezmiernie ważny w alokucji papieskiej należy następnie uznać wątek dotyczący znaczenia wypowiedzi Magisterium kościelnego na temat kwestii prawnych w odniesieniu do małżeństwa, w tym także przemówień papieży do Roty Rzymskiej. Wypowiedzi te Papież określa jako bezpośrednie dyrektywy dla działalności wszystkich trybunałów Kościoła.

ła, gdy wskazują autorytatywnie to, co jest istotne w odniesieniu do rzeczywistości małżeństwa. Swoją wymowę posiada tutaj odwołanie się do alokucji Jana Pawła II z 2005 roku, w której została zdezaktywizowana mentalność pozytywistyczna w rozumieniu prawa, zmierzająca do oddzielenia ustaw i wskazań z zakresu orzecznictwa od doktryny Kościoła, i w której znalazło się stwierdzenie, iż autentyczna interpretacja słowa Bożego, dokonywana przez Magisterium Kościoła, ma wartość prawną w takiej mierze, w jakiej dotyczy obszaru prawa, bez potrzeby dokonywania żadnej dalszej formalizacji, by zyskać moc wiążącą prawnie i moralnie.

Można zatem przyjąć za U. Navarrete, że alokucje papieskie kierowane do Roty Rzymskiej, przez które biskupi rzymscy wykonują swój *munus petrinum*, spełniają funkcję doktrynalno-dyrektywno-normatywną o dużym znaczeniu nie tylko dla orzecznictwa rotalnego, lecz także dla orzecznictwa w całym Kościele¹³.

Uderza wreszcie w alokucji Benedykta XVI zwrócenie uwagi na potrzebę pogłębienia zaangażowania pracowników wymiaru sprawiedliwości w Kościele, które to zaangażowanie jest prawdziwą służbą zbawczej wspólnoty, jak również zachętą do modlitwy w intencji Roty Rzymskiej.

**L'importanza della giurisprudenza rotale
per l'amministrazione della giustizia nella Chiesa.
Il discorso del papa Benedetto XVI alla Rota Romana del 26 gennaio 2008**

Riassunto

Il discorso del Benedetto XVI alla Rota Romana pronunciato il 26 gennaio 2008, cioè nel centesimo anniversario del ristabilimento di quel Tribunale Apostolico, ha creato per il Santo Padre un'occasione per riflettere su un aspetto fondamentale dell'attività dello stesso Tribunale, cioè sul valore della giurisprudenza rotale nel complesso dell'amministrazione della giustizia nella Chiesa.

Presentando i singolari fili del discorso papale, indirizzato in realtà a tutti i ministri di giustizia nella Chiesa, l'autore sottolinea il ruolo della giurisprudenza rotale nell'ambito delle cause matrimoniali.

¹³ U. Navarrete, Introduzione, w: Le allocuzioni dei Sommi Pontefici alla Rota Romana, a cura di G. Erlebach, Città del Vaticano 2004, s. 15.